

Valko-Venäjä marginaalissa

A n n a B e l s k a j a

Valko-Venäjä on ollut Keski- ja Itä-Euroopan kehityksen marginaalissa jo kymmenen vuotta. Maalta odotettiin paljon 1990-luvun alussa kun se luopui ydinaseista kiistelemättä eikä sen alueella ilmennyt etnisiä konflikteja ja maan työvoimakin oli korkeasti koulutettua muihin entisiin Neuvostoliiton tasavaltoihin verrattuna. Mutta Valko-Venäjä jäi kuitenkin demokratisointiprosessista sivuun jo vuonna 1994. Tuolloin pidettiin demokraattiset presidentinvaalit, jotka voitti nuori kolhoosin johtaja Alaksandr Lukashenka. Siitä lähtien Valko-Venäjä on ollut kauhukuva monille Euroopan maille. Esimerkiksi Puolassa käytettiin EU-kansanäänestyksen aikana iskulausetta ”Jos ei EU, niin sitten Valko-Venäjä”.

Puolasta tulikin EU:n jäsen ja Valko-Venäjistä EU:n naapurimaa. Ensimmäisen kerran viiteentoista vuoteen EU:n rajalla on nyt autoritaarinen hallitus. Se pakottaa EU:n ja Valko-Venäjän naapurit miettimään, kannattaako Valko-Venäjä pitää marginaalissa uuden rajan takana vai kannattaako auttaa ja antaa sille mahdollisuus pyrkiä demokratiaksi. Vaikka kysymykseen ei ole yhtä vastausta, ollaan samaa mieltä siitä, että Valko-Venäjän kansan pitää itse saada päättää minkälaisen tulevaisuuden se haluaa. Artikkelissani pohdin niitä kysymyksiä, jotka pitävät Valko-Venäjää demokraattisen kehityksen marginaalissa.¹ Tarkastelen kolmea eri aluetta: ulkopuolista vaikutusta, poliittisia toimijoita ja kansalaisyhteiskuntaa.

Ulkopuoliset toimijat – Valko-Venäjä tienristeyksessä

Vaikka ulkopuoliset toimijat eivät yleensä ennakolta määrää maan kehityksen suuntaa, aktiivinen vuorovaikutus lyö leimansa kehitykseen (Cooley 2004). Valko-Venäjän maantieteellinen sijainti ja valtiollinen heikkous ovat antaneet ulkopuolisille hyviä mahdollisuuksia vaikuttaa maan kehitykseen. Tällä hetkellä katsotaan, että Valko-Venäjällä on kolme vahvaa ulkopuolista toimijaa: Venäjä, Yhdysvallat ja EU. Venäjän ja Valko-Venäjän valtioliitto nostaa esiin paljon kysymyksiä. Viimeaikainen kehitys estää kuitenkin unionilla tavoiteltujen päämäärien toteutumisen toistaiseksi. (Svirko 2004.) Venäjän vaikutus määräytyy poliittisten puolueiden suhteista venäläisiin puolueisiin ja mahdollisesti oligarkkeihin, maan melkein täydellisestä riippuvuudesta Venäjän energialähteisiin sekä EU:n antamasta siunauksesta (Hlod 2002, Solana 2004)². Valko-Venäjän demokraattinen oppositio ei ole pystynyt todistamaan, että Valko-Venäjä pystyisi toimimaan kokonaan omien voimiensa varassa.

EU on ottanut odottelevan kannan Valko-Venäjän suhteen. Vaikka EU:n laajentumisen yhteydessä valkovenäläiset oppositiopoliitikot kävivät Brysselissä tapaamassa Javier Solanaa ja Günther Verheugenia, kukaan ei vakuuttunut tuloksista. Solana kehotti oppositiota yhdistymään, kun taas oppositio kritisoi EU:ta siitä, että se ei halua antaa vahvaa signaalia Valko-Venäjän mahdollisesta jäsenyydestä, mikä vahvistaisi opposition asemaa kansan silmissä. (emt.) Kuitenkin yli puolet valkovenäläisistä haluaa liittyä EU:hun (Naviny, 30.9. 2002). Vaikka EU ottaa jyrkästi kantaa ihmisoikeusrikoksiin,

se ei kuitenkaan tue poliittista kehitystä. Verheugenin avustaja määritteli EU:n Valko-Venäjän politiikan seuraavasti: "EU:n suhteet Valko-Venäjän kanssa ovat jäissä, eikä se voi tehdä juuri mitään niin kauan kun Aleksandr Lukashenka pitää yllä autoritaarista hallintoaan". Valko-Venäjä kuuluu Euroopan naapuruuspolitiikkaan (ENP), mutta se ei voi hyötyä siitä ennen kuin Bryssel on vakuuttunut, että se tukee demokratiaa, laillisuutta ja ihmisoikeuksia." (RFE/RL 26.5. 2004)

Vaikka Valko-Venäjä otetaan erityishuomioon Euroopan naapuruuspolitiikan strategiaperissä, joka laadittiin 12. toukokuuta 2004, jää epäselväksi, mikä on EU:n strategia asettamansa päämäärän toteuttamiseksi. Strategiaperin ensimmäisissä kappaleissa kirjataan EU:n pitkäjänteinen päämäärä: kun Valko-Venäjältä tulee demokraattinen, vakaa, luotettava ja yhä kukoistavampi partneri, EU:lla ei ole sen kanssa ainoastaan yhteistä rajaa, vaan myös yhteiset päämäärät ja arvot. Toteuttaakseen tätä päämäärää EU aikoo "tukea syksyisiä demokraattisia parlamenttivaaleja ja työskennellä yhdessä ETYJ:n ja Euroopan neuvoston kanssa sekä levittää Valko-Venäjän kansalaisille enemmän tietoa EU:sta ja sen antamasta avusta." (ENP Strategy Paper)

Maakohtainen strategiaperi ja Valko-Venäjän kansallinen indikaatio-ohjelma 2005–2006 selittävät tarkemmin EU:n strategiaa: "kansalaisyhteiskunnan ja korkeakoulutuksen tukeminen sekä apu Tšernobylin seurauksista selviämiseksi." Kaikkeen tähän on osoitettu kymmenen miljoonaa euroa kahdeksi vuodeksi (Country Strategy Paper). Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Yhdysvaltojen USAID antaa noin 9,5 miljoonaa dollaria vuodessa projekteille, jotka koskevat kansalaisyhteiskuntaa, poliittista prosessia, oikeusvaltion rakentamista sekä riippumattoman median luomista (USAID). Näyttää siltä, että EU ja Valko-Venäjä eivät ole löytäneet vahvoja turvallisuus-, talous- ja moraalisia argumentteja, miksi EU:n tulisi edistää Valko-Venäjän kehitystä.³

USA on toiminut muita länsimaita aktiivisemmin Valko-Venäjällä, todennäköisesti geopoliittisesta ajattelusta johtuen. Kansalaisyhteiskunnan

aktiivisen tukemisen lisäksi se on osallistunut äännekkäästi Lukashenkan politiikan kritisointiin kansainvälisillä areenoilla. Senaattori McCain julisti Baltian maiden konferenssissa elokuun lopussa, että kansainvälinen yhteisö tulee taistelemaan Lukashenkan tyranniaa vastaan. (*Kommersant* 23.8. 2004) Lauseesta on noussut iso kohu ennen kaikkea Venäjän mediassa. Yhdysvaltojen presidenttikampanjan alla molemmat ehdokkaat ovat antaneet tukea kongressissa olevalle lakialoitteelle "Belarussian Democracy Act of 2003". Jos laki menee läpi, se asettaa kovat taloudelliset sanktiot ja matkustuskiellon (Belarussian Democratic Act of 2003). Lakialoite on ollut vireillä jo muutaman vuoden. Se, miten paljon siinä on mukana kampanjaretoriikka ja Baltian maiden lobbausta, tullaan näkemään Yhdysvaltojen presidenttivaalien jälkeen.

Mahdollinen käännekohta?

Valko-Venäjän lähestyvät parlamenttivaalit ovat olleet jonkun verran kansainvälisten järjestöjen ja rahoittajien huomion kohteena.⁴ EU:n ja Saksan lisäksi monet ovat asettaneet vaaleille liian korkeat odotukset. Solana sanoikin haastattelussaan, että vaalit ovat Lukashenkan viimeinen mahdollisuus näyttää, että hän haluaa muuttaa asioita parempaan suuntaan. EU haluaa vapaat vaalit, mutta sen mukaan Valko-Venäjän demokraattinen oppositio on jo hävinnyt vaalit ilman äänestystäkin. Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODHIR) on todennut raporteissaan, etteivät vaalivalmistelut vastaa demokratian vaatimuksia (OSCE Report 2004). Saksan mielestä parlamenttivaalit tulevat osoittamaan, onko kansainvälisen yhteisön politiikka Valko-Venäjää kohtaan onnistunut vai ei. Rahoittajat puolestaan miettivät pitkään, kannattaako heidän jatkaa rahoitusta.

Kansainvälisen yhteisön korkeat odotukset osoittavat huonoa Valko-Venäjän tilanteen ymmärrystä ja kärsimättömyyttä. Valko-Venäjän tilannetta on verrattu jokaiseen mahdolliseen vallankumoukseen: Slovakian vaaleihin, Serbian tapahtumiin, Georgian "ruusujen vallankumoukseen". Kuten kaikki muut edellä mainitut, myös Valko-Venäjä on eri-

tyistapauksensa, joka vaatii omaa lähestymistapaa ja strategiaa. Sellaista ei vielä ole tarjolla Valko-Venäjän sisälläkään, sillä demokraattinen oppositio on ollut pitkään syrjässä päivän politiikasta.

Lähtökohdat

Kymmenen vuotta kestäneellä hallituskaudellaan Lukashenka on pystynyt rakentamaan järjestelmän, joka perustuu kontrolliin ja pelkoon. Valko-Venäjän poliittista järjestelmää voidaan kuvailla kahdella sanalla: presidenttiys ja voluntarismi. Presidentti edustaa vallan keskittymistä yhdessä virassa – voluntarismi sitä, että Valko-Venäjä ei ole oikeusvaltio, vaan maa missä presidentti on lain ylläpuolella.

Valko-Venäjän poliittinen järjestelmä perustuu perustuslakiin, joka hyväksyttiin kansanäänestyksessä vuonna 1996. Kansanäänestyksen aikana dokumentoitiin vaalivilppiä eikä perustuslaki vastannut demokraattisiin vaatimuksiin kuten vallan jakoon. Tuloksena oli, että kansainväliset järjestöt ja demokraattiset maat eivät tunnustaneet kansanäänestyksen tulosta. Valko-Venäjä menetti vierailijastatuksen Euroopan neuvostossa.

Vaikka poliittinen järjestelmän rakenne vastaa muodollisesti demokratian vaatimuksia, käytännössä joka kohdassa törmätään demokratian puutteeseen (Constitution of the Republic of Belarus). Valko-Venäjän toimeenpanovallan erikoispiirre on se, että presidentillä on oikeus julkaista asetuksia ilman parlamentin hyväksymistä. Asetuksilla on lain voima. Viime vuosina Lukashenka on käyttänyt tätä oikeutta erityisesti budjettiyhteyksissä, kansalaisyhteiskunnan toiminnan rajaamisessa sekä valvonnan laajentamisessa kansantalouteen ja turvallisuusjoukkojen valtuuksiin. (Silitski.)

Valko-Venäjän parlamentti koostuu kahdesta huoneesta: edustajainhuoneesta (110 jäsentä) ja tasavallan neuvostosta (64 jäsentä). Presidentti nimittää tasavallan neuvostoon kahdeksan senaattoria ja kunnallisvaltuustot puolestaan 56 muuta senaattoria. Edustajainhuoneen kaikki jäsenet valitaan suoralla äänestyksellä enemmistömandaatilla. Vaikka demokraattinen oppositio voittaisi paikkoja parlamenttiin, sen vaikutusmahdollisuudet ovat rajoi-

tetut. Presidentti kontrolloi parlamentin raha-asioita ja palkkoja. Parlamentilla on rajoitettu oikeus lainsäädäntöaloitteisiin. Suurin osa laeista kirjoitetaan presidentin alaisuudessa toimivassa lainsäädäntökeskuksessa⁵, jonka jälkeen ne hyväksytään parlamentissa.

Valko-Venäjän oikeuslaitos koostuu Korkeasta oikeudesta, Perustuslaillisesta oikeusistuimesta, Korkeasta talousoikeudesta, kunnallisoikeusistuimista, paikallisoikeusistuimista ja sotaoikeusistuimista. Presidentti nimittää kaikki tuomarit kuutta Korkean oikeuden tuomaria lukuun ottamatta. Vaikka samaa käytäntöä noudatetaan monissa maissa, erona Valko-Venäjään on se, että siellä tuomareilla ei ole laillista immuniteettia: oikeuslaitos ei ole riippumaton. Käytännössä se tarkoittaa, että demokraattisella oppositiolla on harvoin mahdollisuus turvautua oikeuslaitoksen suojeluun.

Hallinnollisesti Valko-Venäjä jakautuu kuuteen alueeseen ja Minskiin. Kunnallishallinto hoidetaan toimeenpanevan komitean johdolla. Presidentti nimittää toimeenpanevan komitean puheenjohtajan. Valtiolla on myös taloudellinen vaikutusmahdollisuus, sillä puolet paikallisbudjetista tulee valtiolta. Tämäntyyppinen järjestelmä on saanut nimekseen ”presidentin vertikaali”, koska se pitää valtaa ruohonjuuritasolle asti. Presidentin vertikaali on vaikuttava hallinnollinen voimavara ennen kaikkea vaalien alla, koska paikallishallinto pystyy estämään tiedonkulun ja pelottelemaan ihmisiä äänestämään ylhäältäpäin tulleen määräyksen mukaan.⁶ Vuonna 2003 demokraattinen oppositio päätti osallistua kunnallisvaaleihin, mutta vain 52 avoimesti demokraattista ehdokasta pääsi läpi 23 469 valtuutetusta.

Virallisten toimijoiden lisäksi hallituksen alaisuudessa toimii salaisia järjestöjä, jotka kannattavat Lukashenkan järjestelmää. Valko-Venäjällä on noin 200 000 poliisi- ja turvallisuusmiestä. Salaiset turvallisuusjoukot ovat presidentin, turvallisuusneuvoston ja syyttäjän palveluksessa. Euroopan neuvosto on tilannut tutkimuksen kadonneista poliitikoista, jonka perusteella on todennäköistä, että hallituksen jäsenet ovat osallisia poliittisiin murhiin (Council of Europe Report 2004).

Niin sanottu presidentin rahasto on varjorahasto, jota Lukashenkalle läheiset virkailijat hallinnoivat. On mahdotonta sanoa, mistä rahaston varat tulevat, mutta laitton ase-, huume- ja tavarakauppa tuovat rahaa ”lisäbudjettiin” (MacKinnon 2004; Sannikov & Lenzi 2004; Goble 2004; Silitski 2004; Charter 97). Tämä järjestelmä tarkoittaa sitä, että kaikki valta Valko-Venäjällä on keskittynyt yhdelle ihmiselle. Lukashenkalla ei ole vaihtoehtoja, koska hän on syyllistynyt vakaviin rikoksiin. Edessä on todennäköisesti kansanäänestys kolmannelta kaudelta.

Poliittiset toimijat

– yhdessä vai erikseen?

Valko-Venäjän poliittisen kentän ongelma on pitkään ollut demokraattisten voimien hajanaisuus ja demokraattisen opposition keskinäinen kateus. Vuoden 1996 kansanäänestyksen jälkeen demokraattinen oppositio valitsi mielenosoitusten ja Lukashenkan mustaamisen tien. Se osoittautui virheeksi, koska opposition retoriikka antoi Lukashenkalle työkalut syyttää oppositiota vihamielisyydestä kansaa kohtaan. Boikotoimilla vaaleja ja toimimalla poliittisen prosessin ulkopuolella monet oppositiopuolueet menettivät uskottavuuttaan, otteen tavallisen ihmisen elämään ja poliittisen prosessin asiantuntemukseen.

Oppositioapuolueet yrittivät ensimmäisen kerran tehdä yhteistyötä vuoden 2001 presidenttikampanjan aikana. Tällä hetkellä Valko-Venäjällä on 18 puoluetta, joista yhdeksän on oppositiossa. (Country Strategy Paper) Vaikka rahoittajat yrittävät saada kaikkien isompien oppositiopuolueiden johtajia tekemään yhteistyötä, taktiikka ei ole tuonut tuloksia. Koalitiot ovat epävakaita ja riippuvaisia rahoittajista

Tällä hetkellä Valko-Venäjällä on kaksi isompaa koalitiota: ”Koalitio 5+” ja Eurooppalainen Koalitio ”Vapaa Valko-Venäjä”, joka toimii yhdessä pienemmän koalition ”Nuoren Valko-Venäjän” kanssa (Potjomkin 2004.) Eurooppalaiseen Koalitioon on siirtynyt myös parlamentaarinen ryhmä ”Respublika”, joka koostuu kolmesta parlamentti-

edustajasta ja poliittisesta vangista, Mihail Marinitšista. Liberaali-demokraattinen puolue (Žirinovskin sisarpuolue) ja Kommunistinen puolue osallistuvat vaaleihin ilman koalitioita.

Koalitio 5+ perustettiin vuoden 2003 marraskuussa. Vuoden 2001 presidentinvaalien tulokset analysoituaan demokraattiset ja yhteistyökykyiset puolueet päättivät perustaa parlamenttivaalikoalition, jonka tarkoitus oli mahdollisesti jatkaa toimintaansa vuoden 2006 presidentinvaaleihin saakka. Koalitio selvitti yhteistyössä Gallup Baltic Surveys-toimiston kanssa mitkä kysymykset koskettivat kansalaisia eniten. Mielipidetutkimusten perusteella nousi esiin viisi teemaa: korkeat hinnat, nousevat asumiskustannukset, kontrolli työpaikalla, presidentin mahdollinen kolmas valtakausi ja Valko-Venäjän negatiivinen kuva ulkomailla. Koalitioon on tullut mukaan myös yli 500 kansalaisjärjestöä, ammattiliittoja ja ihmisiä kulttuurin ja taiteen alalta. Koalition perustehtävä on ollut levittää tietoa koalitiosta ja sen sanomasta ja vasta sen jälkeen asettaa ehdokkaita. Keväällä alkanut kampanja on jatkunut kovaa vauhtia, sillä tiedonkulku on ratkaiseva tekijä vaaleissa. Tutkimusten mukaan elokuuhun mennessä noin 30 % vastaajista oli kuullut Koalitio 5+ :sta ja heistä 64 % oli valmis äänestämään sitä. Vastaajista, jotka eivät olleet vielä kuulleet koalitiosta, 79 % äänestäisi sitä vastaan. (Naviny 16.8.2004.) Tähän mennessä koalitio on nimennyt 113 parlamenttivaaliehdokasta, ja sillä on mahdollisesti yksi vahva presidenttiehdokas.

Toinen koalitio, Eurooppalainen Koalitio ”Vapaa Valko-Venäjä”, perustettiin myös marraskuussa 2003. Sen päämääränä on edistää EU:n tuntemusta Valko-Venäjällä ja Valko-Venäjän tuntemusta Euroopassa. Koalition veturina toimii sosiaalidemokraattinen Hramada-puolue. Elokuun aikana koalitioon on liittynyt kaksi muuta pienempää koalitiota: Nuori Valko-Venäjä ja parlamentaarinen ryhmä Respublika. Koalitiolla on vähintään kaksi presidenttiehdokasta.

Tältä pohjalta parlamenttivaaleista on tullut presidenttiehdokkaiden kisa. Se, joka saa eniten ääniä, voi asettua presidenttiehdokkaaksi. Tämä laskelma ei kuitenkaan välttämättä pidä paikkansa.

Vuoden 2001 presidentinvaalien perusteella ehdokkaan valinnan määräävät pitkälle kansainväliset rahoittajat. (IDEE Country Report Belarus 2003)

Vaikka monet pitävät parlamenttivaaleja tärkeänä käännekohtana, aktiivisimmat politiikan toimijat katsovat jo eteenpäin kansanäänestykseen ja presidentinvaaleihin. Kansanäänestys kolmannelta kaudelta on yhä mahdollinen uhka. Jostakin syystä Lukashenka ei ole määrännyt vielä kansanäänestystä pidettäväksi parlamenttivaalien yhteydessä. On spekuloitu, että Venäjä ei enää kannata Lukashenkaa aktiivisesti. Saattaa myös olla, että hän kaavaillee uusia keinoja pysyäksään vallassa, vaikka Ukrainan ja Venäjän esimerkit painostavat siihen suuntaan, että presidentti luopuisi ajoissa. Analytiikot ovat kuitenkin yhä sitä mieltä, että kansanäänestys järjestetään. (Pozniak 2004)

Kolmas sektori⁷

Presidentinvaaleissa vuonna 2001 kansalaisyhteiskunta nousi pinnalle vahvana toimijana. S. Domashin kampanja ”Paikkakunnan Valko-Venäjä” pystyi mobilisoimaan äänestäjiä ja sai 84 % äänistä. Vaaleissa äänestivät ennen kaikkea nuoret ja ensikertalaiset. (IDEE Country Report Belarus 2003) Kansalaisyhteiskunnan voimasta on tietoinen myös Lukashenkan tiimi, joka on käynyt kiivaasti kansalaisjärjestöjen kimppuun. Vuoden 2001 vaalien jälkeen kansalaisyhteiskuntakehitys on kärsinyt paristakin syystä. Rahoittajat eivät ole olleet enää entiseen tapaan kiinnostuneita Valko-Venäjältä, ja puoli vuotta vaalien jälkeen Valko-Venäjällä vallitsi syvä yhteiskunnallinen masennus.

The Nations in Transit 2004 -raportti luokittelee kansalaisjärjestöt kolmeen eri ryhmään: a) demokratia-aktivistien johtama kansalaisjärjestöjen verkosto, b) humanitaarisen avun järjestöt, ja c) kansalaisjärjestöt, jotka toimivat hallituksen äänitorvena. (Nations in Transit 2004.) Tällä hetkellä Valko-Venäjällä on rekisteröity yli 2 740 kansalaisjärjestöä ja rekisteröimättömiä on vielä enemmän. Suurin osa järjestöistä toimii pääkaupunkiseudulla Minskissä.

Vaikka kansalaisjärjestöt ovat aktiivisia elämän

eri alueilla, tavallisten kansalaisten osallistuminen niiden toimintaan on osoittautunut vaikeaksi. Osallistujien määrä on pieni ensinnäkin siitä syystä, että kansalaisaktiiviteetilla ei ole perinteitä ja arkipäivän toiminnalla on kovin matala profiili. Asiaan vaikuttaa myös hallituksen painostus ja pelko poliittiseksi luokiteltavan toiminnan aiheuttamista ongelmista. Valko-Venäjän yhteiskunta on epäpoliittinen ja apaattinen myös siksi, että Lukashenkan politiikan päämääränä on ollut näyttää ihmisille, että he voivat elää rauhassa vain niin kauan kun eivät sekaannu politiikkaan. Toisaalta monet arkielämän eri alueet voidaan määritellä poliittisiksi, politisoida. Esimerkiksi länsimaista ajattelutapaa yliopistossa voidaan pitää poliittisena asiana.⁸

Hallituksella on monta keinoja estää kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Valko-Venäjällä hallitus voi toimia ensinnäkin lainsäädännöllisissä puitteissa. Koska monet kansalaisjärjestöt ovat riippuvaisia kansainvälisestä avusta, rahavirtojen kontrolli on helppo tapa hallita yhteiskuntaa. Presidentin asetus numero kahdeksan määrää tiukat säännöt, joiden ehtoilla kansalaisjärjestöt voivat saada kansainvälistä rahoitusta. Asetus rajaa myös toiminnat, joita varten järjestöt voivat saada rahoitusta. Ne eivät esimerkiksi voi järjestää toimintaa, joka vaarantaa perustuslaillisen järjestyksen ja tähtää valtiovallan kumoamiseen, vaalien ja kansanäänestyksen järjestämiseen, kokousten, kampanjoiden, mielenosoitusten ja lakkojen järjestämiseen, esitteiden julkaisuun ja jakeluun, seminaarien järjestämiseen ja muihin julkisiin tilaisuuksiin kansanparissa.

Tällaiset lailliset keinot, joilla hallitus säännöstelee kansalaisjärjestöjen toimintaa, ovat tukahduttavia. Kansalaisjärjestö voidaan lopettaa, jos se on saanut kaksi varoitusta. Ensimmäiset hyökkäykset suunnattiin vaalitarkkailijoiden järjestöihin ja tiedotuskeskuksiin. Esimerkiksi ihmisoikeusjärjestö Viasna 96 lopetettiin siitä syystä, että se antoi laillista apua henkilöille, jotka eivät olleet sen jäseniä (Country Reports on the Human Rights Practices). Tämän lisäksi kansalaisjärjestöjen aktivisteihin kohdistetaan fyysistä ja psykologista painostusta. Yliopistosta erottaminen on tavallinen pelotin en-

nen kaikkea nuorille pojille, koska he joutuvat heti asevelvollisiksi armeijaan. Vaikka kansalaisaktivistien asema on vaikea, tulee heillä olemaan tärkeä rooli tulevissa kampanjoissa. Koska demokraattisen opposition tie mediaan on suljettu, ehdokkaan tutuksi tekeminen ja sanoman eteenpäin vieminen on kansalaisaktivistien vastuulla. Ainoa keino saada viesti läpi on kulkea ovelta ovelle.

Asiantuntijaorganisaatiot

Asiantuntijaorganisaatioiden rooli on pitkään ollut marginaalinen Valko-Venäjän yhteiskunnassa.⁹ Suurimmalla osalla ei ole vaikutusta demokraattiseen oppositioon eikä hallituksen politiikkaan. Myös asiantuntijaorganisaatiot jakautuvat hallituksen kannattamiin ja siitä riippumattomiin. Ne ovat kaikkein eniten riippuvaisia rahoittajista ja seuraavat tuulia. Se on johtanut siihen, että oman yhteiskunnan tutkimukseen osoitetaan vähän huomioita. Valko-Venäjä on tuntematon maa myös omille päätöksentekijöille. Asiantuntijaorganisaatioiden ja kansalaisyhteiskunnan yhteyden kehittäminen tulee olemaan seuraavien vaalien haaste. (Slovakaid 23.7.2004)

Media

Vuonna 2003 Freedom House antoi Valko-Venäjälle arvosanan 6,75 sananvapaudesta. Samalla asteikolla ovat Uzbekistan ja Turkmenistan. Riippumattoman median vaikutus ihmisiin on heikko, jos Valko-Venäjää verrataan samankaltaisessa tilanteessa oleviin Georgiaan, Slovakiaan ja Serbiaan. Valtion rahoittama media dominoi Valko-Venäjän mediamarckkinoita, minkä vuoksi oppositio ei saa julkisuutta. Ehdokkaiden vapaa pääsy televisioon ja lehdistöön on pitkään ollut yksi ETYJ:n tärkeimmistä vaatimuksista. Tällä hetkellä kaikki ehdokkaat saavat yhteensä 5 minuuttia aikaa radiossa ja televisiossa. (OSCE Report 2004.) Mutta samalla opposition ehdokkaita vastaan käydään kovaa propagandakampanjaa valtiollisessa mediassa. Toukokuussa valtion TV-kanava näytti dokumenttiohjelman, jossa oppositiopoliitikot yhdistet-

tiin mellakoihin ja toisen maailmansodan aikaisiin rikoksiin. Jopa ETYJ:n edustaja, joka yleensä pitää matalaa profiilia, otti vahvasti kantaa tällaista propagandaa vastaan (OSCE news).

Valkovenäläisten perustietolähde on televisio, mutta maassa ei ole edes kaupallista riippumatonta TV-kanavaa, joka voisi vaikuttaa ihmisiin vaihtoehtoisella tavalla vaalien alla. Valko-Venäjällä on kolme maanlaajuista TV-kanavaa, jotka ovat kaikki valtion omistuksessa. Maa elää myös Venäjän television vaikutuspiirissä, sillä sen esittämät ohjelmat ovat paljon suositumpia kuin maan omat lähetykset. Valko-Venäjällä ei ole myöskään yhtään riippumatonta FM-radiokanavaa.

Sanomalehdet ovat toinen tärkeä tietolähde. Hallituksen pää-äänitorvena toimii *Valko-Venäjä tänään* ja englanninkielinen *Belarus Today*, jonka päivittäislevikki on 360 000 kappaletta. Riippumattomasta lehdistöstä suurin levikki, 30 000 kappaletta, on *Narodnaja Volja* -lehdellä (Kansan Tahto). Oppositioehdokkailla on ollut ongelmia lehdistön kanssa. Kansainväliset rahoittajat ovat panostaneet paljon riippumattoman median kehitykseen. Yhdysvallat, EU, Tanska ja Ruotsi ovat järjestäneet media-ammattilaisille koulutusta, työpajoja ja tutustumiskierroksia eri maihin. Opposition ehdokkaat ovat toisaalta myös jämähtäneet siihen kauteen, jolloin he vielä onnistuivat saamaan hyvää julkisuutta lehdistössä pelkästään siitä syystä, että kuuluivat oppositioon.

Useimmat riippumattomista sanomalehdistä saavat ulkomaista apua. Vaihtoehtoisen rahoituksen lähteet ovat harvassa. Mainostulot ovat niukat johtuen huonosta taloudellisesta tilanteesta ja siitä, että hallitus painostaa liikemiehiä, jotka mainostavat riippumattomassa lehdistössä. Lehdistö elää koko ajan paineen alla. Hallitus käyttää syrjivää hinnoittelua lehtipaino- ja jakelupoliitikassa. Se käyttää myös juridisia verukkeita häiritäkseen tai sulkeakseen riippumattomia ilmaisukanavia. Oikeushaasteet ovat kaikkein yleisin väline sanomalehtien painostamiseksi.

Valkovenäläiset ovat saaneet uutta tietoa esimerkiksi internetistä. Sitä ei voi kuitenkaan laskea opposition vahvaksi apuvälineeksi kolmesta syys-

tä. Ensinnäkin, sitä käyttää väestöstä vain neljä prosenttia – pääasiassa pääkaupunkiseudun ja isompien kaupunkien opiskelijat ja nuoret. Toiseksi, valtiolla on telekommunikaation monopoli. Se omistaa Beletelekomia, joka on internetpalvelujen operaattori. Kolmanneksi, valtio yrittää rajoittaa internetin saatavuutta ja säännöstelee jopa internetkaviloiden toimintaa (Reporters Without Borders).

Marginaalista ulos

Valko-Venäjän demokraattisten toimijoiden mukaan poliittinen tilanne on seuraava: maan ulkopuolella tunnetaan vain vähän kiinnostusta Valko-Venäjää kohtaan eikä sen todellisia ongelmia ymmärretä; hallintokoneisto pitää kaiken kontrollinsa alla; sähköisenkin median aikana tieto kulkee yhä suusta suuhun ja kansalaisyhteiskunta taistelee oman eloonjäämisensä puolesta. Seuraavat kaksi vuotta voivat olla ratkaisevia Valko-Venäjän historiassa. Lokakuun 17. päivänä maassa pidetään parlamenttivaalit ja kansanäänestys. Kansanäänestyksessä kysytään, voiko Lukashenka asettua ehdok-

kaaksi seuraavissa presidenttivaaleissa. Vaikka äänestys antaisi mahdollisuudet Lukashenkalle asettua ehdokkaaksi vielä vuonna 2006, hänen voittonsa ei ole täysin varma. Voitto ei voi enää nojata ainakaan kansansuosioon, koska vain 37 % väestöstä äänestäsi Lukashenkaa presidentinvaaleissa. Mutta: voiton voivat varmistaa vaalituloksen väärännys, paikallisen hallinnon totaalinen kontrolli sekä kovat otteet demokraattista oppositiota ja kansalaisyhteiskuntaa vastaan. On vaikea sanoa, noudatetaanko vaaleissa ja välikaudella rehellistä peliä vai ei.

Mahdollisuudet tilanteen muuttumiseen ovat olemassa. Siihen vaikuttavat paljon ulkoiset toimijat, koska ainoastaan niiden avulla kansalaisyhteiskunta ja demokraattinen oppositio voivat kerätä riittävästi resursseja vastustamaan Lukashenkan rakentamaa järjestelmää. Ulkopuolisista toimijoista Venäjällä ei ole vielä omaa suosikkia, EU ei ole ottanut kantaa ja USA lupaa paljon vaalien alla. Valko-Venäjällä kansalaisyhteiskunta on valmiina toimimaan ja kansa kannattamaan, jos poliittinen ja älyllinen eliitti näyttää suuntaa ja EU ja Yhdysvallat muodostavat yhteisen kannan.

Viitteet

- 1 Tämä artikkeli on työharjoitteluni tulos. Lähes-tyn kysymystä aktiivisen tarkkailijan näkökulmasta ja pro gradu -taustatutkimuksen osana.
- 2 ”Venäjä maana, joka rakentaa demokratiaa... voi epäoimattä vaikuttaa Valko-Venäjään. On mahdollista, että EU:n ja Venäjän suhteet vaikuttavat EU:n ja Valko-Venäjän suhteiden muovautumiseen” (Hlod 2002).
- 3 Jan-Marius Wiersma on yrittänyt esittää turvallisuusargumentteja, mutta ilman suurta vastakaikua (Wiersma 2004).
- 4 Rahoittajilla tarkoitetaan tässä artikkelissa erilaisia rahoittavia organisaatioita, ohjelmia ja tukijärjestöjä.
- 5 Natsionalnyi tsentr zakonoprojektnoi dejatelnosti pri Presidente Respubliki Belarus.
- 6 Viime kunnallisvaaleissa kolhoosin johtajat kävivät kylissä ja uhkailivat äänestäjiä sillä, että jos he äänestävät oppositioehdokasta, kolhoosi ei anna hevosta keräämään satoa.
- 7 Tässä kappaleessa mainitut toimijat osallistuivat presidenttikampanjaan vuonna 2001.
- 8 Eurooppalainen Humanitaarinen Yliopisto suljettiin kesällä 2004 kiinteistön puuttumisen vuoksi (US Embassy Statement). Todellinen syy lie-nnee ollut kuitenkin yliopiston vapaamielisyys.
- 9 Asiantuntijaorganisaatioita ovat mm. riippumaton sosiaali-, talous- ja poliittisen tutkimuksen instituutti, yksityistämisen ja johtamisen instituutti sekä analyttinen keskus ”Strategia”.

Lähteet

- Belarussian Democratic Act of 2003. <http://www.eedc.org.pl/eng/www/export/akt.htm>
- Charter 97, "Adzharia Plans to Buy Arms in Belarus?", 17.3. 2004. <http://www.charter97.org/eng/news/2004/03/17/adzhar>
- Constitution of the Republic of Belarus. <http://law.by/work/EnglPortal.nsf/6e1a652fbefce34ac2256d910056d559/d93bc51590cf7f49c2256dc0004601db?OpenDocument>
- Cooley, Alexander (2004), Western Conditions and Domestic Choices: The Influence of External Actors on the Post-Communist Transition. 25.6. 2004. <http://www.freedomhouse.org/research/nitransit/2003/index.htm>
- Council of Europe report, Doc. 10062, 4.2. 2004. www.coe.int
- Country Reports on the Human Rights Practices: Belarus. US State Department Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 25.2. 2004. <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2003/27827.htm>
- Country Strategy Paper & National Indicative Programme: Belarus 2005—2006. http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/belarus/intro/index.htm
- ENP Strategy Paper, Communication by the European Commission, 12.5. 2004. http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/document_en.htm
- Goble, Paul (2004), "Washington spots infobank as "primary money-laundering concern". RFE/RL analytical report, 31.8. 2004, Volume 6, Number 31, <http://www.rferl.org/reports/pbureport/2004/08/31-310804.asp>
- Hlod, Vladimir (2002), Zametšatelno produktivnyj skandal, tovarištš major! 16.9. 2002. http://www.naviny.by/ru/content/rubriki/1ya_gruppa/politika/zamechatelno_produktyvnyi_skan_dal_tovarišch_maio_r/
- IDEE Country Report Belarus, "Toward a Future Democratic Victory" The Mobilization Campaign and Civil Society. April 22, 2003. www.idee.org/IDEE%Country%20%20Report%Belarus.html
- Kommersant* 23.8. 2004, "S Aleksandrom Lukašenko zagovorili po-amerikanski" <http://www.kommersant.ru/doc.html?docID=499637>.
- MacKinnon, Mark (2004), Russia Sells Arms to Sudan Via Minsk? The globe and Mail, 12.8. 2004. <http://www.charter97.org/eng/news/2004/08/12/sudan>
- Nations in Transit 2004. Country Report Belarus. <http://www.freedomhouse.org/research/nattransit.htm>
- Naviny, 30.9. 2002, "Boleje poloviny zitelei Belarusi podderživajut vstuplenije Belarusi v Jevrosojuz", 30.9. 2002. http://www.naviny.by/ru/content/index/4219/3582_0.html
- Naviny 16.8. 2004, "Uspeh "5+" na vyborah zavisit ot informirovannosti o nei" 16.8.2004. http://www.naviny.by/ru/content/index/34706/28907_0.html
- OSCE news, OSCE Office in Minsk call documentary shown by the Belarusian state broadcaster "slanderous". http://www.osce.org/news/show_news.php?id=4076
- OSCE Report 2004, OSCE/ODIHR Needs Assessment Mission Report for the Parliamentary Elections in Belarus, 14—16.6. 2004. <http://www.osce.org/odihr/index.php?page=elections&div=reports&country=by>
- Pozniak, Kirill (2004), Referendum o tretjem strokie doždjomsja!?" 9.7. 2004. http://www.naviny.by/ru/content/rubriki/0-ya_gruppa/tema/09-07-04-01
- Reporters Without Borders. http://www.rsf.org/article.php?id_article=10668&Valider=OK
- Sannikov Andrei & Lenzi, Mark (2004), Belarus's Terrorist Ties, The Washington Post, 14.6. 2004 <http://www.charter97.org/eng/news/2004/06/14/ties>
- Silitski, Vital (2004), "KGB arrests Lukashenka's top associate". RFE/RL Belarus/Ukraine Report, 18.2. 2004, Volume 6, Number 6, <http://www.rferl.org/reports/pbureport/2004/02/6-180204.asp>
- Silitski, Vital, The Role of the Parliament in the Belarusian System of Power. www.eedc.org.pl/eng/www/glosy/parlamant.htm
- Slovakaid, Slovakia promotes democratization in Ukraine and Belarus, 23.7. 2004. <http://www.slovakaid.mfa.sk/en/index.php/article/articleview/62/1/1>
- Solana, Javier, Haastattelu "ES dajot Minsku poslednij šans?", Naviny 1.6.04, http://www.naviny.by/ru/content/index/31137/25482_0.html.
- Svirko, Jury (2004), Pucin: U kastychniku pahladzim, jak belaruskij narod acenvaje dziejanni belaruskaha kirawnictva. RFE/RL Belarusian Language Service. <http://www.svoboda.org/articles/features/politics/2004/8/85E153E6-A3CA-4E0E-8709-90D37B47A10D.html>
- Potjomkin, Juri (2004), "Tri tsentrijskije predvybornyje koalitsii podpisali sohlašenije o koordinatsii deistvii vo vremja parlamentskih vy-

borov.” 20.8. 2004 <http://elections.belapan.com/parliament2004/rus/show.php?show=62636>

RFE/RL 26.5. 2004, “EU Officials Meet Belarusian Opposition Leaders”. RFE/RL Feature Articles, 26.5. 2004. http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=05&y=2004&id=440487D4-018B-4CD8-AF42-2682B109F7AE

USAID Projects in Belarus. <http://www.usaid.kiev.ua/belarus.shtml>

US Embassy Statement on the Belarusian Authorities’ Actions against the European Humanities University, 6.8. 2004. http://minsk.usembassy.gov/html/emb_ehu.html

Wiersma, Jan-Marius (2004), Belarus — Our New Neighbor. International Conference, Prague, 20.3. 2004. Association for International Affairs. <http://www.google.fi/search?q=cache:HCam6ayxB2QJ:www.diplomacie.info/download/Belarus%2520-%2520Conference%2520Report.pdf+wiersma+belarus+our+new+&hl=fi>